

Skånes stenmästare före 1200.

MONICA RYDBECK, *Skånes stenmästare före 1200. Mit Zusammenfassung in deutscher Sprache.* Lund 1936.

Materialet till Monica Rydbecks avhandling: *Skånes stenmästare före 1200*, har tidigare behandlats av många forskare men, sedan Brunius 1850 utgav *Skånes konsthistoria för medeltiden*, icke givits en så fyllig sammanställning.

Prövar man arbetet närmare, visar det sig emellertid, att det saknar den mognad, som krävs för att bearbetningen av ett så rikt och mångskiftande material skall bliva vetenskapligt fruktbarande. Bristerna yttra sig inte minst, när förf. kommer i kontakt med arkeologiska metoder och problem. Alltför ofta spårar man en avsiktlig tendens vid framläggandet av föregående forskning; kritiskt objektiv inställning till problemen har därigenom förhindrats.

Förf. ägnar ett särskilt kapitel åt Skånes äldsta kyrkor. Det refereras här (s. 73) såsom »ej osannolik» en äldre, redan oskadliggjord teori om en av biskop Henrik († c. 1066) vid torget i Lund uppbyggd kyrka, för vilken inga som helst vare sig arkeologiska eller dokumentariska stöd kunna anföras. Teorins upphovsman är professor Otto Rydbeck¹, men förf. bortglömmer citering både av denne och av det arbete, där teorin vederlagts². »Däremot är det med säkerhet känt», fortsätter förf., »att Eginö, Blekinges, Bornholms och Mellansveriges nitiske apostel, var knuten till den Heligkorskyrka i Dalby, som delvis ännu står kvar». Eginö var biskop i Dalby 1060—c. 1066 och enligt det lundsiska nekrologiets uppgift var det Sven Estridsen (1047—1074), vilken såsom den förste byggde kyrka därstädes. Gångse antaganden, att Eginö medverkat, görs av förf. till ett »med säkerhet känt» faktum.

Förf. omnämner (s. 75) Theodor Wåhlins undersökningar i Dalby 1909 men ej att Lauritz Weibull redan då med rätta kritiserade dessa undersökningars resultat och efterlyste nya sådana³.

¹ O. Rydbeck, *Lunds domkyrkas byggnadshistoria*, Lund 1923, s. 12 f.

² S. Anjou, *Heliga korsets kyrka i Dalby samt de äldsta kyrkorna i Lund, Roskilde och Odense*, Göteborg 1930, s. 116 f.

³ Referat av föredrag, Fornvännen 1909.

Hon omnämner Otto Rydbecks insats i undersökningarna 1919 men ej den forskare som väsentligen utförde och i sin helhet sammanställde dessa, nämner en uppsats av I. Zetterberg men ej det huvudarbete, varest de publicerats¹. När förf. därefter beskriver Sven Estridsens kyrka, säges denna ha haft tvärskepp, en uppgift, som verkligen bör stå för författarens egen räkning. Detta obefintliga tvärskepp skall »icke ha varit bredare än långhuset». Förf. omtalar vidare (s. 76 f.) ett kapital av 1000-talstyp, som »av den kände riksdagsmannen och samlaren Per Nilsson förts från Dalby till det tre mil därifrån belägna Espö». Förf. har vid en tidigare publicering av kapitalet² sökt göra gällande, att det härstammar från Dalby; nu göres antagandet till bevisat faktum.

I det kapitel förf. ägnar förhallen i Dalby (s. 88 ff.) refererar hon utan citering en tidigare kritiserad åsikt³, att dateringen av denna kan grundas »på uppgiften i nekrologiet, att Sven Estridsson var den förste, som byggt kyrkan i Dalby» (ipse primus dalbyensem ecclesiam edificavit). Orden skulle innebära, att kyrkan »hunnit grundligt förändras före notisens tillkomst», varav skulle kunna slutas, att förhallen »torde ha börjat uppföras omkr. 1130». Åsikten innebär ett godtyckligt antagande, att »ecclesia» här nyttjas i bestämd form, att meningen i sin helhet underförstår en annan *senare* byggande person och att »bygga förhall (eller torn)» är synonymt med »bygga kyrka». Förf. erhåller tidpunkten »före notisens tillkomst» till »omkr. 1130», fastän Lauritz Weibull visat⁴, att »det råder intet tvivel», att den skrivande handen »ordinärt tillhör 1120-talets senare hälft». Med dessa begreppsfrskjutningar som grund konstaterar förf., att hon vunnit »en datering, som också överensstämmer med ornamentiken».

De här exempelvis anförda proven visa graden av avhandlingens vetenskapliga mognad. Behandlingen av några för arbetet grundläggande frågor skall även vidröras.

En av dessa är dateringen av Lundadömens byggnadspartier och dessas ornamentik. Förf. söker med ledning härav uppordna Skånes kyrkokonst. Man kunde då förvänta, att en fast grund skulle läggas genom en noggrann prövning av de olika åsikterna om domkyrkans äldsta historia. Så har emellertid icke skett. Förf. refererar kritiklöst Otto Rydbecks teorier, förklarar (s. 102) utan

¹ S. Anjou, anf. arb.

² Monica Rydbeck, Ett nyfunnet 1000-talskapital. Meddelanden från Lunds Univ:s hist. museum 1933.

³ O. Rydbeck, Den äldsta kristna konsten i Skåne. Lund och Dalby. Lund 1920.

⁴ L. Weibull, Lunds domkyrkas nekrologium, Lund 1923, s. L.

motivering andra forskares uppfattningar endast ha »teoretiskt intresse», ger (s. 103) en förvrängd bild av dem eller omnämner dem icke alls.

Dessa frågors nuvarande läge är följande. Otto Rydbeck har utfört en stilanalytisk undersökning av domkyrkans ornamentik, grupperat denna i ett kronologiskt system enligt sin uppfattning om mer eller mindre utvecklade formgivning och slutligen sökt anpassa detta system till en byggnadshistoria, som å priori förutsattes med få undantag ha förlöpt så, att byggnaden uppförts från öster till väster. Enligt Rydbeck blev Knut den heliges kyrka icke fullbordad, förrän den genom en grundlig, av ärkebiskop Asker påbörjad om- och tillbyggnad uppgick i den nuvarande dömen. Utgående från byggnadsarkeologiska förhållanden har jag i ett 1930 utkommet arbete¹ framställt en annan uppfattning enligt vilken Knut den heliges kyrka på 1100-talet ersattes med en i hela sin utsträckning från grunden nyuppförd byggnad, Askers ännu stående domkyrka. Jag visade, att Rydbecks uppfattning icke överensstämmer med de byggnadsarkeologiska förhållandena liksom Lauritz Weibull tidigare visat, att den icke heller överensstämmer med de historiska urkundernas vittnesbörd.

Rydbecks åsikt om domkyrkans äldsta byggnadshistoria är visad vara fritt konstruerad och borde för alltid vara avförd från diskussionen. En författare, som likt Monica Rydbeck söker utreda Skånes kyrkokonst med utgångspunkt från denna åsikt, bygger sålunda på ohållbar grundval och resultaten måste också bli missvisande.

En helt annan sak är, om förf. för datering av domkyrkans ornamentik vill eller icke vill stödja sig på den av mig framställda uppfattningen om domkyrkans äldsta historia. Det får emellertid icke ske efter en sådan omdiktning av fakta som i noten å s. 103. Förf. skriver där: »Anjous antagande (i Heliga korsets kyrka i Dalby), att med anledning av Dalby kyrkas raka kor samma koravslutning bör förutsättas i såväl Knut den heliges kyrka som i de äldsta danska stenkyrkorna, saknar faktiskt underlag, såsom bl. a. det danska Nationalmuséets nyligen avslutade grävningar i Roskilde visa». Korets utseende i Knut den heliges kyrka har jag slutit mig till enbart på grund av byggnadsarkeologiska skäl, vilket bl. a. framgår av raderna å s. 142: »Koret har varit rakslutet, ty i motsatt fall hade icke några rester av kyrkan kunnat bevaras i murverket närmast intill nuvarande triumfbågspelarna». Å s. 186 har jag vidare skrivit: »Kännedomen om utseendet av dessa fyra

¹ S. Anjou, anf. arb.

kyrkor är med undantag för Heligkorskyrkan alltför ofullständig för att man skall kunna sammanställa dem till en stilhistoriskt enhetlig grupp. Om Odensekyrkan vet man endast, att den haft en krypta, och östra partierna av Treenighetskyrkan i Roskilde kunna icke rekonstrueras»¹.

De missvisande resultat, som uppkommit på grund av att förf. till utgångspunkt för dateringen av domkyrkans och landskapets äldre kyrkokonst kritiklöst accepterat Otto Rydbeck's på olika sätt vederlagda teori rörande domkyrkans äldsta historia, äro många. De framträda särskilt i kapitlet om Lunds domkyrka som förebild, Byzantios, Mårten, Carl och Trydemästaren m. fl.

I murar under trappan mellan domkyrkans mittskepp och kor finnas nu sekundärt inmurade ett flertal kvaderstenar, av vilka åtskilliga äro försedda med stenhuggarmärken, som tillhöra ett 20-tal olika typer. Då märken av samma typer finnas i flera andra kyrkor i Skåne, enligt vad man hittills kunnat konstatera i Dalby, Stehag, Hälsingborg och Västerstad, vartill enligt mina nyligen gjorda iakttagelser även kan läggas kyrkan i Vä, kunna de uppenbarligen, som jag redan 1930 visat, nyttjas för att konstatera byggnadshistoriska sammanhang. Kyrkan i Stehag, där ett 40-tal märken av en av dessa typer påträffats, har delvis direkt på muren utförda målningar med bilder av Knut VI (1182—1202) och ärkebiskop Absalon (1177—1201). I Vä och i Dalby äro andra märken av dessa Lundatyper anbrakta å murverk, som äro yngre än

¹ En ny omdiktning gör sig förf. skyldig till å s. 292 f., där det sägs, att jag skulle ha daterat de med stenhuggarmärken försedda kvadrerna under domkyrkans mittskeppstrappa till »tiden närmast före 1180». Rätta förhållandet är, att jag hänfört dem till »något av 1100-talets två sista decennier» (anf. arb. s. 76).

Även Otto Rydbeck omdiktat fakta, då han söker kritisera mina åsikter om domkyrkans historia. 1890 utförde Wibling undersökningar i domkyrkans grund. Enligt Rydbeck (Tidskr. f. konstvetenskap 1931, s. 34) upptogs därvid »ett diagonalschakt genom hela långhuset», vilket på två platser i sidoskeppen borde ha skurit långhusmurarna i Knut den heliges av mig rekonstruerade kyrka. Wibling har emellertid enligt egen uppgift (Aarbøger f. nord. Oldkyn-dighed 1895, s. 205 ff.) endast företagit gravundersökningar vid fyra punkter i mittskeppet.

Mer motiverad kan den anmärkning synas, som Rydbeck framför mot den tekniska möjligheten av ombyggnadsarbetets gång, såsom jag framställt domkyrkans historia. Tillvägagångssättet är emellertid utförligt skildrat och med många exempel belagt av F. Bond (An introduction to english church architecture, London 1913, Vol. 1, s. 200 f.).

tiden omkr. 1150. Det är från dessa förhållanden möjlighet till datering av märkestyperna kan erhållas. Förf., som flerstädes på avgörande punkter bortglömt citering av tidigare litteratur i ämnet, förnekar (s. 291) målningarnas i Stehag samtidigt med kyrkobygget med den egendomliga motiveringen, att målningar i några andra skånska kyrkor äro utförda på dubbla putsunderlag, antager vidare (s. 132), trots förekomsten av tvenne märkta stenar, vilka anses (s. 283 ff.) härröra från domkyrkans västparti, att de nämnda kvadrerna i Lund ursprungligen tillhört lektoriemuren därstädes, antager ytterligare (s. 292 f.) utan närmare motivering, att denna tillhör tiden före invigningsåret 1145, fastän den uppenbarligen utförts i minst tvenne perioder (s. 133) och är försedd med ornamentik av en speciell art (s. 137) och fastän det påpekas (s. 133), att ett sammanhang kan förefinnas med trappan i norra sidoskeppet, varunder ett myntfynd från 1180-talet anträffats. Resultatet strider mot K. Friederichs erfarenhet från ett stort antal kontinentala kyrkor, att stenhuggarmärken ej uppträda före 1100-talets mitt (s. 134). En så lösbyggd grundval tar förf. till utgångspunkt för sin datering av märkena och denna datering nyttjas därefter till ytterligare konklusioner i kapitlet om Mästaren med korstriangeln, Johannes stenmästare m. fl.

Vid diskussion om kyrkan i Hör yttrar förf. å s. 181: »Då under medeltiden stenhuggare och byggmästare voro liktydiga begrepp, kan det knappast betvivlas, att den man, som huggit funt, tympanon och absidkolonetter, även lett uppförandet av kyrkan». Samma antagande, som här ligger till grund för förf.'s slutsats, återkommer i kapitlet om Lund, Speyer och Mainz (s. 123 ff.), där Donatus göres ansvarig för vissa skulpturer i kryptan och där (s. 122 f.) Regnerus antages som ledare för byggnadsarbetet efter den förres död. Samma antagande nyttjas till slutsatser i snart sagt varje kapitel och har influerat på arbetets titelrubrik. Man letar förgäves efter någon prövning av antagandets allmänna giltighet, någon bevisföring därför, och det förbättrar icke saken, att detta obestyrkta antagande okritiskt upptagits från flera tidigare forskare. Antagandet strider uppenbarligen mot de lundensiska minnesböckernas ord om »Donatus architectus», och »Regnerus lapiscida», samt mot det förhållandet, att dopfuntar tydligen tillverkats rent fabriktionsmässigt, varom fyndet av en romansk dopfuntsverkstad vid Fagered i Halland, publicerat av I. Gunnäs i en av förf. ommämnad uppsats i Fornvännen 1918, bär vittne.

Lundadomens byggnadshistoria är utgångspunkt för förf.'s försök till datering av den skånska kyrkokonsten; antagandet, att arkitekt och stenhuggare äro liktydiga begrepp, är förutsättning

för förf:ns försök att utvinna resultat ur stilanalytiska jämförelser. En mer kritisk prövning av båda dessa grundvalar för avhandlingen skulle väsentligt ha minskat dess nu mångenstädes framträdande brister.

Sten Anjou.